

# Literatuur: tijdschriften

**Adams, J.R.R.** *Reading societies in Ulster* – Ulster Folklife 26 (1980) p. 55–64.

Adams beschrijft de opkomst en de verspreiding van verschillende vormen van leesgezelschappen in Ulster in de achttiende en negentiende eeuw. Uit aantekeningen van tijdgenoten blijken o.a. de doelstelling van deze gezelschappen (de mogelijkheid tot het vergaren van kennis en het discussiëren over allerlei onderwerpen), de positieve of negatieve houding van buitenstaanders tegenover de verenigingen en het boekenbezit. De opkomst van goedkope boekedities was een belangrijke oorzaak van de verdwijning van leesgezelschappen in de tweede helft van de negentiende eeuw.

**Autenboer, E. van.** *De juridische bevoegdheid van de schuttersgilden van Rotselaar, Haacht en Werchter*. – Het oude land van Aarschot 15 nr. 3 (1980) p. 120–133.

De auteur toont, voornamelijk aan de hand van een aantal 'Processen der Gilden' uit het Algemeen Rijksarchief te Brussel, aan dat de juridische privileges die de schuttersgilden in het zeventiende- en achttiende-eeuwse Vlaanderen nog bezaten niet de macht konden staven die de gilden pretendeerden te hebben, gezien het feit dat die privileges door de officiële rechterlijke macht met succes aangevochten werden.

**Bakker, Peter.** *Het huis aan 't Keern*. – Het Peperhuis 1980 p. 14–31.

In het Buitenmuseum van het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen is een voormalig boerenhuisje dat tot 1792 aan 't Keern bij Hoorn heeft gestaan, opnieuw opgebouwd en te bezichtigen. Peter Bakker beschrijft aan de hand van kadastrale gegevens sinds 1832 de geschiedenis van bewoners en bewoning en aan de hand van constructie- en materiaal-analyse de bouwgeschiedenis van het huis.

**Beck, Wolfgang.** *Protestantischer Exempelgebrauch am Beispiel der Erbauungsbücher Johann Jacob Othos*. Versuch einer methodischen Anleitung. – Jb. f. Volksk. Neue Folge 3 (1980) p. 75–88.

Op grond van 625 exempelen uit twee prekenbundels van de Duitse predikant J.J. Otho (1629–1669) ontwerpt Beck een methode voor de analyse van de structuur en de functie van het exempel. Deze analyse moet tenslotte leiden tot een beter inzicht in het gebruik van exempelen bij een bepaalde auteur of in een bepaald werk en zal bovendien nodig zijn voor een eventuele automatische verwerking van exempelen.

**Beezley, William H.** *Locker rumors: folklore and football*. – Journal of the Folklore Institute 17 nr. 2–3 (1980) p. 196–221.

Beezley vermeldt een aantal anecdoten uit de Amerikaanse voetbalwereld rond coaches en hun tegenpool, de grappenmaker van het elftal. Het enige wat telt is winnen en daaruit

vloeit de officieuze gedragscode voor de beroepsspelers voort. Deze gedragscode omvat elf voorschriften en raadgevingen, waaraan zich weer allerlei anecdoten hechten.

**Bozon, Michel en Jean-Claude Chamboredon.** *L'organisation sociale de la chasse en France et la signification de la pratique.* – *Ethnologie française* 10 nr. 1 (1980) p. 65–88.

De auteurs maken een onderscheid tussen de burgerlijke jacht die georganiseerd wordt door de grote landeigenaren ten behoeve van hun vrienden en relaties, en de populaire jacht, die een aangelegenheid is van de plaatselijke bewoners, verenigd in de jagersvereniging. De functie van de plaatselijke jagersvereniging bestaat in het verdedigen van het territorium tegenover buitenstaanders, bewoners van naburige gemeenten en stedelingen. Door de ontwikkelingen in de landbouw neemt namelijk het aantal boeren af en raken veel landbouwgronden in handen van niet-boeren, hetgeen een bedreiging vormt voor de uitoefening van de jacht door de plaatselijke bevolking. Verdere taken zijn het verkrijgen van de jachtvergunningen van de grondbezitters en de onderlinge regeling van de jacht. De verenigingsactiviteiten en -rituelen vormen geen typisch onderdeel van het boerengedragspatroon, maar zijn een copie van de cultuur van de vroegere plattelandsbourgeoisie. Kenmerkend verschil tussen burgerlijke en populaire jacht is dat bij de burgerlijke jacht steeds een groot aantal gasten wordt uitgenodigd. De belangrijkste functie hiervan is de onderlinge integratie van de hogere standen. In principe worden mensen met maatschappelijke invloed uitgenodigd. In tegenstelling tot de populaire jacht is de burgerlijke jacht ook streng hiërarchisch geregeld, zijn de jagers gemiddeld veel ouder en vertoont het ritueel allerlei Engelse invloeden. In de populaire jacht staat niet het maatschappelijk aanzien maar de cultus van mannelijkheidswaarden centraal, die in het gewone dagelijkse leven niet meer zo in tel zijn. Vrouwen mogen dan ook niet meedoen, hetgeen bij de burgerlijke jacht wel het geval is.

**Breure, L.** *De hemelse bruidegom.* – *Spiegel Historiae* 15 nr. 3 (1980) p. 149–156; 8 ill.

Een psychologische benadering van visioenen van Christus genoemd in biografieën van enkele zusters des Gemeenen Levens uit de kloosters in Deventer en Diepenveen. De auteur meent dat deze ervaringen voortkwamen uit de emotionaliteit van de zusters en uit hun voortdurende betrokkenheid bij het bovennatuurlijke. De visioenen sterkten hen bij het verdringen van ongewenste gevoelens en bij het verdragen van ziekte en pijn.

**Bringemeier, Martha.** *Baumschmuck im Gotteshaus.* – *Rhein.-westf. Zs. f. Volksk.* 25 nr. 1–4 (1979/80) p. 255–258.

Als de door mensenhand vervaardigde rekwisieten in het kerkinterieur niet meer aan de smaak en de eisen van de tijd voldoen en dus betekenisloos worden, haalt men de natuur de kerk binnen. De schrijfster poneert deze stelling aan de hand van een vergelijking tussen de omstandigheden waaronder in de 16e eeuw, ten tijde van de reformatie, bij de pinksterviering de meiboom zijn intrede deed in het protestantse kerkinterieur en waaronder in de meest recente decennia de kerstboom tot de vaste kerstaankleding van het interieur van de katholieke kerk is gaan behoren. Aan de introductie van de meiboom zowel als die van de kerstboom ging een tijd van toenemende versobering van de kerkinrichting vooraf. Altaren en heiligenbeelden verdwenen geleidelijk uit het kerklandschap. De schrijfster baseert haar bevindingen op al eerder gepubliceerd archiefmateriaal.

**Buckley, Anthony D.** *Unofficial healing in Ulster.* – Ulster Folklife 26 (1980) p. 15–34.

Buckley behandelt twee vormen van volksgeneeskunde die in Ulster beoefend worden: genezing door een persoon die door bepaalde omstandigheden (bv. het feit dat men de zevende zoon of dochter in een familie is) de gave bezit om een ziekte te genezen, en genezing door iemand die goddelijke inspiratie bezit. De schrijver laat de wisselwerking tussen patiënt en genezer zien en de verschillen in mentaliteit tussen beide soorten genezers. Het onderzoek berust grotendeels op interviews.

**Burde-Schneidewind, Gisela.** *Funktion und Tradierung in der Volksprosa bis zum Ausgang des 19. Jahrhunderts.* – Jb. f. Volksk. und Kulturgesch. 23 (1980) p. 41–64.

Het verdwijnen van de traditionele verhaalgenres als sprookje, sage, anekdote en legende wordt bepaald door maatschappelijke veranderingen en niet primair door de schriftelijke fixering ervan in boeken.

**Cazenave, Annie.** *Monstres et merveilles.* – Ethnologie française 9 nr. 3 (1979) p. 235–256.

Annie Cazenave toont aan hoe de denkbeelden over monsterachtige en wonderbaarlijke wezens in de middeleeuwen en in de renaissance zich hebben ontwikkeld. Middeleeuwse geleerden ontleenden hun kennis over deze wezens enerzijds aan de bijbel, waarin bv. de Leviathan, de walvis, de draak en de sirene allegorieën zijn, anderzijds aan de klassieke schrijvers (zoals Plinius) die de natuur op een realistische wijze weergeven. In de vroege middeleeuwen werden de dieren uit deze bronnen verklaard als symbolen van velerlei vormen van deugd en ondeugd. Onder invloed van een grotere drang naar kennis van de natuur werden in de dertiende eeuw zonder verificatie compilaties gemaakt uit de wetenschappelijke werken van de klassieke schrijvers. Dieren werden niet langer uitgelegd als tekens van een verborgen wereld, maar beschreven als werkelijk bestaande schepsels op grond van het feit dat ze voorkwamen in de schriftelijke bronnen, waarin een onbeperkt vertrouwen bestond. In de renaissance raakte het denken los van het geloof in het geschrevene. Door observatie, ontdekkingsreizen en door bijbelonderzoek werd de onwaarschijnlijkheid van sommige monsters en wonderlijke dieren aangetoond. Terwijl hun bestaan aangevochten werd door geleerden, bleven ze voortleven in het volksgeloof, waar ze langzamerhand weer een allegorische betekenis kregen. Als symbolen voor angst en bedreiging belichamen ze voortaan een psychologische waarheid.

**Charuty, Giordana et Claudine Fabre-Vassas.** *Les femmes de Cazelles jouent aux quilles.* – Ethnologie française 10 nr. 1 (1980) p. 89–108.

De schrijfsters hebben in het Franse plaatsje Cazelles (Pyreneeën) een onderzoek gedaan naar het kegelspel, dat daar de laatste tijd steeds meer door vrouwen beoefend wordt. Door middel van participatie en observatie meenden zij in het spel enige aspecten te kunnen ontdekken die inzicht geven in de sociale opbouw en de verhoudingen in deze dorpsamenleving en die een correctie vormen op het traditionele beeld van vrouwen, buitengesloten in een door mannen gedomineerde samenleving. Verschillende, soms tegenstrijdige vormen van macht kunnen in het spel tot uiting komen: dezelfde machtsrelaties die in het dagelijks leven heersen, worden in het spel gereproduceerd of bestaande hiërarchieën worden in het spel verworpen of vervangen door andere. De taal die bij het spelen gebruikt wordt is tweeduidig, enerzijds hebben de woorden betrekking op het spel, anderzijds hebben ze een erotische betekenis. Volgens de schrijfsters is dit een vorm van

gecontroleerde groepssexualiteit. Tenslotte is het spel een graadmeter voor de aangepastheid van de dorpsbewoners.

**Clements, William M.** *The pentecostal saganan.* – Journal of the Folklore Institute 17 nr. 2-3 (1980) p. 169-195.

W.M. Clements analyseert de inhoud en structuur van een half uur durend verhaal van Joe Gudger, lid van de Pinkstergemeente. Clements beschrijft eerst uitvoerig diens religieuze opvattingen en de situatie waarin Gudger hem het verhaal heeft verteld. In dit verhaal schetst hij zijn leven vóór de mystieke ervaring (1), de bekering van zijn vrouw en de goddelijke genezing van zijn moeder (2), zijn eigen bekering (3), zijn pogingen om door de Heilige Geest gedoopt te worden (4), de genezing van zijn hartkwaal (5), hoe hij een lamme genezen heeft (6) en zijn terugval na de dood van zijn vrouw in zijn vroegere zondige toestand (7). Clements wil met zijn artikel aantonen dat dit verhaal net zo goed als een sprookje of een ballade mondelinge vertelkunst is en dat verhaal en verteller dezelfde behandeling door de volkskunde verdienen als een sprookje en sprookjesverteller.

**Emeis, M.G.** *Hartjesdag: van Kraantje lek tot kraantje dicht.* – Ons Amsterdam 32 nr. 7-8 (1980) p. 224-231; 8 ill.

Omtrent de oorsprong van Hartjesdag zijn meerdere verklaringen gegeven, o.m. dat Hartjesdag een dag was waarop vrije jacht in de duinen van Haarlem was toegestaan. Een dokument waarin dit recht is vastgelegd ontbreekt; wel aanwezig is een verbod van jacht op Hartjesdag (begin 17e eeuw), beschrijving van en berichten over de viering van Hartjesdag in Haarlem, Overveen-Bloemendaal, Amsterdam en Sloterdijk. De overheid was niet onverdeeld gelukkig met Hartjesdag i.v.m. de vele uitpattingen. Met name Sloterdijk was in de 19e eeuw een plaats waar velen met overgave de bloemetjes buiten zetten. De drooglegging van Sloterdijk in 1882 betekende het einde van uit de hand gelopen Hartjesdagvieringen. In Amsterdam bleef men Hartjesdag vieren, maar de dag kreeg in de 20e eeuw ook een minder spektakulair karakter.

*Ethnologie française* 10 nr. 3 (1980).

Dit nummer is geheel gewijd aan de dagelijkse voeding in Frankrijk. In een inleidend artikel constateert *Igor de Garine* dat er in Frankrijk tot nu toe nauwelijks systematisch onderzoek naar de culturele aspecten van de voeding is gedaan. De historici uit de kring van het tijdschrift *Annales* hebben zich er nog het meest mee beziggehouden. Volgens hem kan aan de verschillende aspecten van dit zeer veel omvattende terrein het best recht worden gedaan als de antropologen contact zoeken met specialisten uit andere disciplines zoals economie, geografie, sociologie, voedingsleer, geschiedenis, psychologie (p.227-238, 2 tab.). *Suzanne Tardieu-Dumont* beschrijft het broodbakken thuis in enkele streken van Frankrijk in de negentiende eeuw, op grond van mondelinge en schriftelijke gegevens. Met de komst van de bakker verdwijnt de gewoonte en ook de kennis van het broodbakken (239-246, 4 ill.). *Alice Peeters* schetst de verschillende handelingen en de min of meer traditionele grappen bij de slacht, de arbeidsverdeling daarbij en de al dan niet conserverende verwerking van de verschillende delen van het varken in het dorpje Brantes (Provence); van de conservering van het varken hangt de vleesvoorziening van het gezin voor een heel jaar af. De overdaad aan vlees die men tijdens en kort na de slacht

in de voeding tentoonspreidt, wordt niet alleen bepaald door technologische dwang (snel opeten van produkten die men niet goed kan verduurzamen), maar ook door sociale verplichtingen (aanrichten van een feestmaal, uitdeling van produkten). De conserveringsmethoden van het varkensvlees – in darmen drogen, zouten gevolgd door drogen, steriliseren – die voor de onderscheiden delen van het varken verschillen, zijn de laatste veertig jaar enigszins gewijzigd, mede ten gevolge van een veranderde voorkeur voor wat magerder en minder zout vlees. Die verandering in de conserveringstechnieken veroorzaakt een minder vast patroon in het gebruik van de verschillende geconserveerde vleesprodukten door het jaar heen (247–256; 5 ill.). *Paul Raybaut* wil het systeem van zelfvoorziening in de menselijke voeding illustreren met het gebruik en de bereiding van diverse dranken in de landelijke samenleving van een dal in de oostelijke Provence in de periode 1860–1920. Daartoe wijst hij op het belang dat publieke waterbronnen daar tot het midden van de twintigste eeuw hadden, op de tijd en moeite die men er aan het tappen en bewaren van water besteedde, en op de uitgebreide variatie die men in de gezinnen ontwikkeld had om op basis van water talrijke dranken te bereiden. Het water zelf bleef echter de hoofddrank (55% van de totale drankconsumptie). Voor de bereiding van de andere dranken hield men de geldelijke uitgaven zo beperkt mogelijk. Zo brandde men koffie bijvoorbeeld zelf en alcoholische of niet-alcoholische dranken maakte men van zelf verbouwde of eventueel in het wild verzamelde planten of vruchten (257–272; 11 ill., 2 tab.). *Claude Thouvenot* en *Annie Favier* zien een verspreidingskaart niet alleen als een onderzoeksinstrument waarmee men de geografische verschillen van bepaalde gewoontes kan onderzoeken, maar ook als een middel om – via verschillende vormen van arcering – onderzoeksgegevens statistisch te behandelen. Op deze manier brengen ze het meer of minder grote belang in kaart van een aantal voedingsgewoontes in de verschillende kantons van het noordoosten van Frankrijk. Ze moeten echter concluderen dat deze methode alleen tot resultaten schijnt te leiden bij min of meer als traditioneel bekend staande aspecten van de menselijke voeding, zoals het al of niet voorkomen van een bepaald gerecht, het tijdstip waarop een bepaald gerecht gegeten wordt, de bereidingswijze van een gerecht (273–286; 6 krt., 1 ill. vragenlijst). *Jacqueline Lalouette* maakt met behulp van statistisch materiaal, geschriften die tegen het alcoholmisbruik gericht zijn en enkele ziekenhuisverslagen studie van de omvang, de regionale en sociale variatie van de consumptie van wijn en andere alcoholische dranken in Frankrijk in de negentiende en vroeg-twintigste eeuw. Ter verklaring van het gigantisch toenemende alcoholverbruik in die periode noemt ze – zonder enige bewijsvoering overigens – de nationale gezindheid, het grote aanbod van alcohol in Frankrijk, de constante behoefte aan drank van de mensen en de menselijke ellende die door de industrialisatie teweeggebracht werd, al voldoen deze factoren haar niet geheel (287–302, 3 ill., 9 tab.). *Rolande Bonnain* zet de veranderingen die zich sinds de tweede wereldoorlog in de voeding van een arm, op de landbouw gericht gebied in de Centrale Pyreneeën hebben voltrokken af tegen de voedingsgewoontes daar uit de periode tussen de twee wereldoorlogen. Hoewel het economisch in dit gebied steeds slechter gaat, constateert ze dat men er overvloediger en gevarieerder is gaan eten als gevolg van werk in de steden en financiële hulp van de staat. Toch zijn de bestanddelen waaruit de voeding is opgebouwd, nauwelijks veranderd, omdat de landbouw nog meer dan vroeger op de voorziening van het eigen voedsel is gericht. Het vaste voedingspatroon van vroeger dat gekenmerkt werd door schaarste en monotonie en dat zo nu en dan afgewisseld werd met een bijzondere maaltijd bij bepaalde gelegenheden, is echter doorbroken; zo zijn door de mechanisatie van de landbouw de meeste traditionele maaltijden die op gezette tijden in gezelschap van

buren en familie (zaaien, oogsten) terugkeerden, verdwenen, evenals de daarbij gebruikelijke gerechten. Verder worden overschotten aan vlees en groenten die vroeger tot een onregelmatig gebruik van deze produkten door het jaar heen leidden, nu diepgevroren; het seizoensritme in de voeding is hierdoor verzwakt. De betekenis die de voeding vroeger door haar ritme en door het op vaste tijden terugkeren van bepaalde gebruiken voor de mensen had, is veel minder duidelijk geworden (303-318, 2 ill.). *Henri Dupin* wijst op de nadelige gevolgen die het sterk verminderde gebruik van brood, aardappelen en gedroogde peulvruchten en de enorm gestegen consumptie van vlees en kaas in Frankrijk – maar ook in de andere westerse geïndustrialiseerde landen – voor de gezondheid kunnen hebben (319-324, 3 tab., 3 graf.). Hoewel er ten gevolge van de toenemende verstedelijking sterke sociale en economische krachten werkzaam zijn die tot uniformering van de voeding leiden, tonen *Yvonne Serville* en *Monique Guilloud-Bataille* met behulp van statistisch materiaal aan, dat er in de huidige tijd, zowel op macro- als op microniveau, nog regionale verschillen in de Franse voeding bestaan die maar zeer langzaam veranderen (325-334, 1 krt., 12 tab., 1 graf.). *Manuel Calvo* geeft een schets van de huidige stand van de niet-biologische, wetenschappelijke kennis van de menselijke voeding. Het grootste probleem is de versnippering over tal van wetenschappen zoals geschiedenis, etnologie, geografie, economie, sociologie, psychologie, linguïstiek, waardoor de onderzoekers geen kennis hebben van elkaars resultaten. Hij pleit voor een geïnstitutioneerde wetenschap die alle sociale en culturele aspecten van de menselijke voeding bestudeert. Deze zou de kennisneming van elkaars bronnen en onderzoeksresultaten beter mogelijk maken en vanuit een eigen theoretisch kader methoden moeten ontwikkelen die de functie kunnen verklaren van de verschillende voedingselementen, waarin men tot nu toe onvoldoende inzicht krijgt. Tot slot geeft hij een lijst van hem bekende, lopende voedingsonderzoeken in de diverse wetenschappen (335-352).

**Faber, Michael H., und Torsten Ziegler.** *Junggesellenvereine und ihre Aktionen im Mai. Ergebnisse empirischer Untersuchungen in drie Stadtteilen des rechtsrheinischen Bonn. – Rhein.-westf. Zs. f. Volksk. 25 nr. 1-4 (1979/80) p. 147-197.*

De auteurs hebben in 1978 de meifeesten bijgewoond in drie buitenwijken van Bonn. Deze feesten worden georganiseerd door de plaatselijke verenigingen van ongehuwde mannen, waarvan het ledental rond de twintig schommelt. Op grond van waarnemingen, van gesprekken en van de bestudering van documenten (statuten, foto's, kranteknipsels) geven de auteurs een overzicht van o.a. de leeftijd en de sociale achtergrond van de leden van de verenigingen en een uitvoerige beschrijving van de voorbereidingen en het verloop van de feestelijkheden (o.a. optocht, kroning meikoningspaar, bal). Deze worden niet zozeer voor het publiek gehouden als wel voor de leden van de eigen vereniging en die van bezoekende gelijksoortige verenigingen uit naburige plaatsen. De auteurs wijzen er op dat de jongemannen evenwel door de buitenwacht als hoeders van een eeuwenoude traditie worden beschouwd en dat zij zich hierdoor ook zelf zo zijn gaan zien. Door de aandacht van de televisie en van volkskundigen kreeg de belangstelling voor het feest een nieuwe impuls, ook bij het publiek; dit leidde zelfs tot een grotere zorg voor de uiterlijke vormgeving van het feest.

**Fenton, Alexander.** *Hand threshing in Scotland* – *Acta Ethnographica* 29 nr. 3-4 (1980) p. 349-389.

Sinds Dag Trotzig in 1943, op basis van Zweeds materiaal over dorsen en dorsvlegels,

een methodische weg baande voor andere onderzoekers op dit terrein, zijn de publicaties over dit onderwerp in tal van Europese landen, waaronder Nederland, gestadig gegroeid. Met dit artikel completeert Fenton het beeld voor Schotland door gegevens te verstrekken over opkomst en verspreiding van dorswijzen en dorsvlegels en door te wijzen op overeenkomsten met overzeese landen. Het artikel is voorzien van talrijke foto's en tekeningen, een verspreidingskaart en een uitvoerige bibliografie.

**Fine, Gary Alan.** *The Kentucky fried rat: legends and modern society.* – Journal of the Folklore Institute 17 nr. 2-3(1980) p. 222-243.

De Amerikaanse gewoonte om haastig kant-en-klaar maaltijden te eten heeft geleid tot vele verhalen rond het thema van verontreiniging van voedsel in de vorm van wormen, hondevoer en ratten in het bereide vlees. Toegespitst op het gerecht 'Kentucky fried rat', in plaats van 'chicken', somt de auteur een aantal oorzaken van het ontstaan van zo'n verhaal op: het reeds genoemde haastige eetgedrag, de donkere omgeving waarin zo'n gerecht genuttigd wordt (auto, tijdens t.v.-kijken), opzettelijke sabotage of onverantwoordelijke grap door vervreemding in de werksituatie van het keukenpersoneel, onhygiënische omstandigheden, de rat als symbool van stedelijk verval. Dit genre verhalen doet zich in Europa ook voor maar dan alleen ten aanzien van het voedsel in de buitenlandse eethuisjes.

**Flotzinger, Rudolf.** *Zwei Kapitel zur Volksmusik in der Musikgeschichte Österreichs.* – Jb. des österreichischen Volksliedwerkes 29 (1980) p. 22-33.

In het eerste deel, Lied und Gruppe, beschrijft Flotzinger de frequentie van 'echte' volksliederen in liedboekjes uit het einde der vorige en het begin van deze eeuw samengesteld voor of door duidelijk afgebakende politieke en sociale groepen; zijn conclusie is dat het lied in Oostenrijk, in tegenstelling tot dat in Duitsland, nooit doel op zich geweest is maar altijd middel tot. In het tweede deel, over volksliedonderzoek en (moderne) muziekwetenschap, geeft hij een historisch overzicht van de invloeden die deze disciplines op elkaar uitgeoefend hebben.

**Fulcher, Jane.** *The popular chanson of the Second Empire: 'music of the peasants' in France.* – Acta Musicologica 52 nr. 1 (1980) p. 27-37; muz.

Fulcher beschrijft in dit artikel hoe het volkslied zich in Frankrijk omstreeks de helft van de vorige eeuw mocht verheugen in een toenemende belangstelling van de twee belangrijkste politieke stromingen: de onder het regiem van Napoleon III aan de macht zijnde conservatieven en hun opposanten, de radicale democraten. Voor beide symboliseerde het volkslied een plattelandscultuur die dezelfde waarden vertegenwoordigde als die zij elk in hun onderscheidene politieke filosofieën zeiden na te streven. Alleen waren dit voor de conservatieven de aan het volkslied ten grondslag liggende tijdloze traditionele waarden en voor de progressieven juist de aan tijd en plaats gebonden openhartige, compromisloze en misstanden aan de kaak stellende elementen in het volkslied. De schrijfster baseert haar bevindingen op tijdschriftartikelen en andere literatuur uit die dagen.

**Gerritsen, W.P.** *Zeilen met Sint Brandaan*. – Spiegel Historiae 15 nr. 3 (1980) p. 171–180; 15 ill.

In de negende-eeuwse versie van de legende van St. Brandaan maakt de heilige zeven maal dezelfde omtrekkende beweging voor hij zijn doel bereikt, terwijl hij in de twaalfde-eeuwse versie rechtstreeks op zijn doel afgaat. De auteur verklaart deze verschillen o.a. uit de veranderde opvattingen over de bedevaart. Aan de hand van de waarnemingen van Tim Severin, die in 1976 en 1977 in een boot zoals beschreven in de oudste tekst van Ierland naar Newfoundland voer, laat hij zien dat verschillende episoden in de legende waarschijnlijk een kern van waarheid bevatten.

**Glüntzer, Volker.** *Baukonjunkturen und Baunovationen im Altkreis Bersenbrück*. – Rhein. – westf. Zs. f. Volksk. 25 nr. 1–4 (1979–80) p. 11–34; 13 graf.

Glüntzer haakt in op de discussie over de samenhang tussen de economische conjunctuur en veranderingen in de materiële cultuur. Hij stelt vast dat daarbij onvoldoende onderscheid is gemaakt tussen het opkomen van vernieuwingen en de massale verspreiding van reeds bestaande cultuurvormen. Om van het verschil tussen die beide processen een indruk te krijgen heeft hij op grond van de inschriften van de huizen in Bersenbrück (die volledig geïnventariseerd zijn) curven opgesteld van de bouwactiviteiten en van het opkomen van wezenlijke vernieuwingen. Hij komt tot de conclusie dat er inderdaad een duidelijke samenhang is tussen de bouwactiviteiten en de economische conjunctuur, maar dat de vernieuwingen juist optreden in perioden van consolidatie. Daarnaast wijst hij op de plaatselijke verschillen in activiteit, zelfs binnen deze kleine regio, die verklaard moeten worden uit de verschillen in de landbouw-economische situatie en uit de intensiteit van de veranderingen in de voorafgaande periode van hoogconjunctuur.

**Griepentrog, Gisela.** *Politische Erinnerungen als Bestandteil des Erzählguts*. – Jb. f. Volksk. und Kulturgesch. 23 (1980) p. 80–83.

Verhalen over politieke gebeurtenissen zoals demonstraties en stakingen in de jaren dertig worden in de DDR nog steeds graag verteld. In tijden van nood hadden ze de functie om bij mensen de moed erin te houden, terwijl ze thans dienen als levensherinnering en als middel om voormalige tegenstanders belachelijk te maken. Deze verhalen vertonen dezelfde stijlelementen als de sociaalkritische sagen en sprookjes.

**Grivetti, Louis Evan.** *Culture, diet, and nutrition: selected themes and topics*. – Bio Science 28 nr. 3 (1978) p. 171–177.

Grivetti maakt een aantal opmerkingen over mogelijke relaties tussen cultuur, voedingsgewoonten en voedingsleer bij de volgende vijf thema's: 1. de oorsprong en ontwikkeling van voedingsgewoonten; 2. ziekten die het gevolg waren van de voeding in het verleden; 3. het consumeren van niet-eetbaar materiaal (bijvoorbeeld aarde, krijt) op gezette tijden in allerlei culturen; 4. de al dan niet nadelige invloed van religieuze voorschriften op de voedingssituatie; 5. de consumptie, soms gepaard gaand met hoge waardering, van voedingsmiddelen waarvan bekend is dat ze zeer schadelijk voor de gezondheid zijn.

Hij pleit voor gezamenlijk onderzoek op dit gebied van antropologen, diëtisten, geografen, voedingsdeskundigen, doktoren en sociologen.



**Grober-Glück, Gerda.** *Wortverbreitung/Sachverbreitung. Einde methodische Untersuchung am Beispiel der Heiratsvermittlung im Rheinland.* – Rhein.-westf. Zs. f. Volksk. 25 nr. 1-4 (1980) p. 268-275; 1 krt.

De schrijfster waarschuwt ervoor dat de verspreiding van de naam van een gebruik of voorwerp niet te vanzelfsprekend opgevat moet worden als de verspreiding van dat gebruik of voorwerp zelf. Als voorbeeld vergelijkt ze de resultaten van twee op verschillende tijdstippen en in verschillende vragenlijsten opgenomen min of meer toevallig overeenkomende vragen over huwelijksbemiddeling in het Rijnland (vraag 130 en 243 van de Duitse volkskunde-atlas). Voor de hierbij duidelijk aan het licht tredende discrepantie tussen het voorkomen van de benaming en dat van het gebruik geeft ze als mogelijke verklaringen o.m., dat woorden in het algemeen nog lang blijven voortleven nadat het gebruik is verdwenen en dat het kennen van de benaming van een gebruik niet noodzakelijk op directe ervaring ermee hoeft te wijzen, maar op vele andere manieren tot het geestelijk eigendom van de zegspersoon kan zijn gaan behoren.

**Grootes, E.K.** *Literatuur-historie en Cats' visie op de jeugd.* – Spektator 9 nr. 6 (1979-1980) p. 477-493.

In dit artikel, dat op 9 juni 1980 tevens diende als inauguratierede bij zijn aanvaarding van het hoogleraarsambt in de historische Nederlandse letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam, breekt Grootes een lans voor de beoefening van literatuurwetenschap als *historische* discipline. Hoeveel aandacht het interpreteren van taaluitingen en het theoretiseren over de daarbij te hanteren methoden ook verdienen, historische vragen van wijdere strekking mogen bij de literatuur-wetenschappelijke arbeid wegens hun gecompliceerdheid niet uit de weg gegaan worden, betoogt hij. Zijn vakgroep Historische Letterkunde houdt zich bezig met de bestudering van de oudere Nederlandse letterkunde binnen de cultuurgeschiedenis in ruimere zin met als voornaamste doel inzicht te verwerven in de *functie* van de literatuur in haar historische situatie. Als voorbeeld van het onderzoek zoals dat binnen deze vakgroep gedaan wordt, haalt Grootes het Cats-project aan, waarbij onderzocht werd hoe de jeugd in de Nederlandse literatuur van de zeventiende eeuw wordt afgebeeld, in het bijzonder in het werk van Jacob Cats. Hij legt dan uit welke methodologische en theoretische moeilijkheden overwonnen moesten worden alvorens tot een werkwijze te besluiten, waarbij Cats' uitspraken over de jeugd van een verklarend kader werden voorzien door ze te plaatsen tegen de achtergrond van het in diens tijd heersende mens- en wereldbeeld.

**Haks, D.** *Het gezin tijdens het Ancien Régime. Een historiografisch overzicht.* – Ts. voor Sociale Gesch. 6 nr. 3 (1980) p. 235-270.

Haks geeft een overzicht van het onderzoek dat tot nu toe is gedaan naar het ontstaan van het moderne gezin in Europa. De mening van oudere onderzoekers als Riehl, Le Play en Ariès, dat er een rechtlijnige ontwikkeling zou zijn geweest van het middeleeuwse huishouden naar het hedendaagse gezin, is achterhaald. Niet alleen de industrialisatie, zoals vroeger werd gedacht, maar drie factoren gezamenlijk hebben volgens recente onderzoekers het ontstaan van het moderne gezin bepaald: een groeiende specialisatie van de samenleving gepaard gaande met arbeidsverdeling, de opkomst van een groep die daarbij betrokken is (de burgerij), en de invloed van ideologieën (bv. de calvinistische leer omtrent het gezinsleven). Tijdens het Ancien Régime waren sommige kenmerken van het

moderne gezin al aanwezig maar gedurende het industriële tijdvak vond pas de definitieve doorbraak plaats.

**Helsloot, John.** *Kermis – koninginnedag – carnaval.* – Mededelingen van het P.J. Meertens-Instituut 32 (1980) p. 10–13.

In 1947 en in 1977 heeft het Instituut voor Volkskunde te Amsterdam haar correspondenten een vragenlijst toegezonden over de viering van openbare feesten. Op grond van de toegestuurde antwoorden, waarvan sommige in de voetnoten geciteerd worden, veronderstelt de auteur dat zich in Nederland gedurende deze eeuw in de publieke belangstelling voor openbare feesten twee keer een omslag heeft voltrokken. In de periode voor de tweede wereldoorlog worden in veel plaatsen de kermissen afgeschaft en vervangen door oranje- en volksfeesten, terwijl deze laatste na de oorlog verdrongen lijken te worden door het carnaval. De auteur wijst summier op de betrekking tussen deze veranderingen en de ontwikkelingen op sociaal en economisch gebied.

**Hinten, Wassilia von.** *Wundererzählungen als Exempel bei dem Jesuiten C.G. Rosignoli.* – Jb. f. Volksk. Neue Folge 3 (1980) p. 65–74.

Von Hinten onderzoekt de functie van de *Maraviglie di Dio* van de Italiaanse pater C.G. Rosignoli. Rosignoli illustreert op een didactische wijze met zijn wondervertellingen, die hij zelf exempelen noemt, geloofswaarheden, geloofsinhoud en geloofspraktijk. De vertellingen fungeren als een bewijs, een verduidelijking, een voorbeeld of een waarschuwing. Von Hinten komt tot de aanvechtbare conclusie dat aan de definitie die Schenda van het exempel geeft: 'eine didaktische Proposition mit moralisierender Tendenz', het element functie moet worden toegevoegd. Dit element lijkt me in de begrippen 'didaktisch' en 'moraliserend' al duidelijk besloten te liggen. – E.D.

**Hofer, Tamás.** *Changes in the style of folk art and various branches of folklore in Hungary during the 19th century. An interpretation.* – Acta Ethnographica 29 nr. 1–2 (1980) p. 149–165.

De veranderingen in de Hongaarse volkskunst in de negentiende eeuw moeten in verband gebracht worden met de snelle sociale en economische wijzigingen in de boerenmaatschappij in deze periode. De opkomst van de markteconomie en het contact met de steden hebben invloed op de functie, stijl en kwantiteit van de kunstuitingen van de boeren. Behalve de wens zich te onderscheiden van de stadscultuur ontstond bij hen een grotere behoefte aan de versiering van het leven.

**Hollaar, Jeannette M., en E.W.F. van den Elzen.** *Het vroegste toneelleven in enkele Noordnederlandse plaatsen.* – De nieuwe taalgids 73 nr. 4 (1980) p. 302–324.

Onderzoek in een aantal uitgegeven stadsrekeningen (Nijmegen, Deventer, Zutphen, Arnhem, Hattem) en grafelijkheidsrekeningen uit de veertiende en vijftiende eeuw naar posten die inlichtingen geven over het toneelleven in die tijd, met onder meer aandacht voor passie-, vastenavond- en meispelen. Overzicht van oudere literatuur.

**Janssen, G.B.** *De kermisprocessie te Lobith.* – Neerlands volksleven 30 nr. 3–4 (1980) p. 6–20.

Janssen beschrijft de geschiedenis van de kermisprocessie in Lobith, die daar sinds 1775

jaarlijks wordt gehouden op de zondag na Hemelvaartsdag, voorafgaand aan het driedaagse schuttersfeest met kermisviering. Hij geeft een indruk van de samenstelling van de processie, de attributen die meegedragen worden, de route die gevolgd wordt en de versieringen die daarlangs worden aangebracht.

**Jansen, J.C.G.M.** *Waaizin en verstoring der maatschappelijke orde.* - Spiegel Historiae 15 nr. 7-8 (1980) p. 415-420.

Dankzij de vondst van een aantal (452) krankzinnigverklaringen uit de jaren 1564-1794 in een niet nader omschreven archief in Maastricht was de auteur in staat na te gaan welke motieven gebruikt werden om iemand in een 'zinnelozenhuis' te laten opsluiten. Een medisch-psychiatrische indicatie speelde slechts een geringe rol; veel vaker was de krankzinnigverklaring een middel om zich te ontdoen van een onaardige echtgenoot/echtgenote of een vervelend kind, om maatschappelijk onaangepast kwijt te raken of om patiënten te behoeden voor dienstplicht of gevangenisstraf. Met name voor de achttiende eeuw legt de auteur verband tussen aantallen en motieven van krankzinnigverklaringen en sociale en economische veranderingen.

**Jauch, Dieter.** *Die Wandlung des Vereinslebens in ländlichen Gemeinden Südwestdeutschlands.* - Zs.f.Agrargeschichte und Agrarsoziologie 28 nr. 1 (1980) p. 48-77; 11 tab.

Dat verenigingen in de steden zijn ontstaan, wil nog niet zeggen dat het ook typisch stedelijke verschijningen zijn. Volgens Jauch bestond er op het platteland geen behoefte aan verenigingen, bovendien had de vereniging op het platteland geen sociale functie. Een studie naar het verenigingsleven moet dan ook niet gedaan worden in het kader van de tegenstelling stad-platteland, maar op grond van van elkaar verschillende sociale omstandigheden. Tot nu toe stonden in de meeste studies over het verenigingsleven de functies van de verenigingen als middel tot sociale controle centraal. Jauch heeft een ander uitgangspunt, nl. de verhouding tussen de sociale structuur en het verenigingswezen enerzijds en de uitwerking van diverse invloeden van het verenigingswezen op de plaatselijke samenleving anderzijds. In dit kader gaat hij in op de wijze waarop men lid is van een vereniging en de omvang van de vereniging; de sociale structuur van dorpen, beschrijving van de verenigingsactiviteiten en de soorten verenigingen in de diverse dorpen; het verband tussen structuur van vereniging en cultuurstijl, de invloeden van structuur en activiteiten van verenigingen op de samenleving.

De gegevens berusten op een onderzoek naar de resultaten van de bestuurshervorming in plattelandsgemeenten in Baden-Württemberg dat Jauch in 1973/1974 met behulp van interviews instelde.

**Kleinschmidt, W.** *Zum Wandel der Interessendominanz bei pfälzischen Vereinen.* Rhein.-westf. Zs. f. Volksk. 25 nr. 1-4 (1979-80) p. 198-222; 3 krt., 3 tab.

In plattelandsgemeenten in de Palts neemt de belangstelling voor zangverenigingen, die vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw een dominante positie in het plaatselijke verenigingsleven hadden ingenomen, in de jaren vijftig van deze eeuw geleidelijk af. Tegelijk bloeien vanaf deze tijd achtereenvolgens sportverenigingen, vooral voetbalverenigingen, carnavals- en wandelsportverenigingen op. De auteur beschouwt deze ontwikkeling als een afspiegeling van een algemene tendens zich niet al teveel in te spannen in de vrije tijd en vooral passief aan allerlei vermaak deel te nemen. Van de

geschiedenis en de verspreiding in dit gebied van elk van de vier typen verenigingen geeft de auteur een kort overzicht; daarvoor heeft hij gebruik gemaakt van leggers van plaatselijke kranten, literatuur en eerder eigen onderzoek.

**Kooi, Jurjen van der.** *Van mondelinge naar schriftelijke overlevering. Volksverhaal en dialectliteratuur in vier 19de-eeuwse Oostnederlandse volksalmanakken; tekst en context, een terreinverkenning.* Driem. Bladen 80 nr. 3(1980), p. 119-134.

Van der Kooi acht het noodzakelijk dat voor het historisch volksverhaalonderzoek de negentiende-eeuwse familietijdschriften en almanakken worden geëxcerpeerd. Hij heeft dat zelf gedaan voor de Geldersche, Overijsselsche, Drentsche en Groninger (volks) almanak. Onder de 1248 literaire bijdragen bevinden zich 103 volksverhalen: 84 in het Nederlands, 19 in dialect. Het gebruik van dialect dient ter vergroting van het literaire genoeg van de nederlandstalige bovenlaag waarvoor de almanakken geschreven zijn, en niet, zoals in Friesland, ter bevordering van eigen taal en cultuur in de provincie. Hiermee hangt ook samen dat de thematiek van de nederlandstalige verhalen meer romantisch van aard is (roofridders, verzonken kastelen enz.), terwijl in de dialectverhalen het anecdotische en humoristische de boventoon voeren.

**Kramer, Dieter.** *80 Jahre Hessische Blätter.* – Hess. Bl. f. Volks- und Kulturforschung 10 (1980) p. 129-143.

Omdat ook in de geschiedenis van de 'Hessische Vereinigung für Volkskunde' (HVV) steeds nieuwe aspecten opduiken, geeft Kramer een kritische aanvulling op de al bestaande geschiedschrijving van de Hessische Blätter. Vrij beknopt gaat hij in op de oprichting van de HVV, de doelstellingen, de rol in het maatschappelijk leven, de wetenschappelijke betekenis, de houding t.o.v. het nationaal-socialisme. De situatie na de tweede wereldoorlog schetst Kramer uitgebreider. De jaren 1950 bleven nog in het teken staan van de traditionele onderwerpen. Heilfurth, in 1961 naar Marburg gekomen, tracht de volkskunde een nieuwe theoretische impuls te geven door zich te oriënteren op de sociale wetenschappen. De benoeming van Greverus tot voorzitter van de HVV (1975) betekende een radicale verandering, waarbij het vak volkskunde 'kultuuranalyse' als opdracht krijgt. Kramer ziet wel mogelijkheden in deze aanpak. Het is dan echter wel noodzakelijk de formule 'kultuuranalyse' inhoud te geven.

**Kramer, Karl-S.** *Herrschaftsstile in Holstein: königliches Amt Rendsburg. Bemerkungen zu Rendsburger Amtsrechnungen (1580-1640).* – Kieler Bl. z. Volksk. 12 (1980) p. 5-52.

Strafregisters als bron voor de kennis van de cultuur zijn nog vrij weinig onderzocht. Kramer toont in dit artikel aan dat deze bron ten onrechte zo weinig is aangeboord. Op grond van de geldboeteregisters (opgemaakt tussen 1585 en 1640) van het ambt Rendsburg in het voormalige hertogdom Holstein, slaagt hij er in de lezer enig inzicht te geven in de binnen dit ambt heersende gezagsstructuur, eigendomsverhoudingen, gedragsnormen bij feestelijke gelegenheden, strafmaat bij gewelddadigheden (huisvredebreuk e.d.) en sancties tegen overtredingen op het grondgebied van de kerk. De schrijver onthoudt zich daarbij van eigen interpretaties en konklusies en laat de letterlijke teksten van de vonnissen voor het grootste deel zelf het verhaal doen.

**Kruithof, Bernard.** *De deugdzame natie. Het burgerlijk offensief van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen tussen 1784 en 1860.* – Symposium 2 nr. 1 (1980) p. 22–37.

Aan de tot nu toe bestaande verklaringen van het burgerlijk beschavingsoffensief dat in de negentiende eeuw in tal van Westeuropese landen gelanceerd werd, als zou dat een reactie van de burgerij zijn op de zorgwekkende sociale onrust of de dreiging daarvan, heeft de Amerikaanse historicus Christopher Lasch de volgende toegevoegd: het streven van de burgerij naar spreiding van kennis en beschaving kwam voort uit de behoefte van de burgerij eenvoudigheid te creëren als voorwaarde voor de ontwikkeling van een industrieel kapitalisme. Omdat dit voor Nederland, dat zich pas laat in de negentiende eeuw industrialiseerde, niet opging, heeft Kruithof verder gezocht en bevonden dat het burgerlijk beschavingsoffensief is ontstaan uit de vrees voor maatschappelijke desintegratie aan het einde van de achttiende eeuw. Hij illustreert een en ander aan de hand van gegevens over ontstaan en functioneren van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen tussen 1784 en 1860.

**Kvideland, Reimund.** *Kindergeschichten über den Tod.* – Jb. für Volksk. und Kulturgeschichte 23 (1980) p. 132–135.

In Noorwegen worden tegenwoordig door kinderen veel verhalen verteld waarin de dood een rol speelt. Dat gebeurt pas sinds kort, want hun ouders kennen die verhalen niet. Kvideland meent dat ze voortkomen uit het taboe rond de dood en dat het verschijnsel dat er in tegenstelling tot vroeger onder kinderen een levendige vertelcultuur bestaat, samenhangt met het afnemende contact tussen ouders en kinderen.

**Leupen, P.** *Het oudste patrocinium van Nijmegens parochiekerk.* – Archief voor de geschiedenis van de Katholieke kerk in Nederland 21 (1979) p. 131–145.

Tot voor kort bestond geen twijfel aan de door de vijftiende-eeuwse kroniekschrijver Willem van Berchen genoemde naam van Gertrudis (van Nijvel) als patrones van de oudste parochiekerk van Nijmegen. Recent onderzoek, met name door Matthias Zender, heeft echter aangetoond dat de verering voor deze heilige pas in de elfde eeuw tot buiten het bisdom Luik, waartoe Nijmegen niet behoorde, doordrong. Leupen toont bovendien aan dat reeds in het begin van de zevende eeuw, lang vóór het sterven van Gertrudis (anno 659) een kerkje in Nijmegen gevestigd was. Mede op grond van suggesties van F.W. Oediger acht hij het waarschijnlijk dat de heilige Stefanus daarvan de patroon was en door het spoor van de Gertrudisverering in de Nederlanden te volgen geeft hij mogelijke verklaringen voor de vergissing van de als betrouwbaar bekend staande Willem van Berchen.

**List, George.** *The distribution of a melodic formula: diffusion or polygenesis?* – Yearbook of the International Folkmusic Council 10 (1978) p. 33–52; muz.

Het onderzoek naar de verwantschap tussen verschillende melodieën gaat uit van de stelling dat deze berust op diffusie (verspreiding vanuit één oorsprong) dan wel op polygenese (verspreiding vanuit meerdere oorsprongen). List beschrijft in dit artikel de melodische en harmonische overeenkomst tussen melodieën die volgens dezelfde formule opgebouwd zijn als het in Nederland bekende 'Altijd is Kortjakje ziek'. Zijn konklusie is, dat de internationale verwantschap van deze melodie deels berust op diffusie en deels op het door verschillende komponisten toepassen van dezelfde stylistische principes, zoals

die ontstonden in West-Europa in de 18e eeuw. Uit verschillende bronnen ontstond zo dezelfde melodie: diffusie van stijl dus, maar polygenese van melodie.

**Lorenzen-Schmidt, Klaus-J.** *Zur Struktur und Funktion der Wilsteraner Heiligen-Leichnams-Bruderschaft von 1500 bis 1564.* – Kieler Bl. z. Volksk. 12 (1980) p. 69–84.

Onderzoek naar de in Sleeswijk-Holstein vanaf de middeleeuwen tot aan de reformatie flourerende broederschappen richt zich bij voorkeur op de religieuze en rekreatieve aspecten. Daarmee worden gewichtiger facetten van deze corporaties ten onrechte verwaarloosd, konstateert Lorenzen-Schmidt in dit artikel. Hij bestudeert vervolgens van de oudste in Holstein bekende broederschap de politieke functie die deze vervulde, zowel voor de erbij aangesloten leden als voor de plaatselijke gemeenschap als geheel, en baseert zich daartoe op de statuten en ander archiefmateriaal uit het stadsarchief van Wilster. De schrijver komt tot de konklusie, dat deze in 1462 in Wilster gestichte broederschap in haar bloeiperiode in de eerste helft van de zestiende eeuw voornamelijk aan burgers uit de middelste en hogere inkomensklassen onderdak bood, vooral ten doel had hun aanzien en maatschappelijke positie in de plaatselijke standengemeenschap te verstevigen dan wel te verbeteren en de leiders rekruteerde uit leden die ook in het plaatselijke leven een leidende politieke functie bekleedden. Deze broederschap deed voorts weinig aan het overige zieleheil van haar leden, speelde nauwelijks enige religieuze of charitatieve rol van betekenis in de gemeenschap maar fungeerde des te meer als een stabiliserende, de sociale integratie bevorderende factor zowel in de Wilster samenleving als in de verhouding tussen deze plaats en het omringende platteland.

**Mair, Lucy.** *Witchcraft, spirit possession and heresy.* – Folklore 91 nr. 2 (1980) p. 228–238.

Het projekteren van eigen tekorten op anderen is een algemeen menselijke eigenschap. Het verschijnsel 'zondebok' kan vele gedaanten aannemen, maar één van de meest gewilde is wel de heks, aan wie over de hele wereld min of meer dezelfde eigenschappen worden toegedicht: kan kwaad aanrichten zonder er zelf lijfelijk bij aanwezig te hoeven zijn, belichaamt precies het tegenovergestelde van wat sociaal aanvaardbaar wordt gevonden en is in staat in slachtoffers duivelse bezetenheid te bewerkstelligen. Lucy Mair laat in dit artikel zien dat iemand tot heks verklaren op zichzelf al een duidelijke functie heeft, die niet noodzakelijk hoeft te leiden tot vervolging en veroordeling van de betrokkene. Pas op het moment dat bepaalde bijkomende belangen er mee gediend worden, gaat men over tot het publiekelijk aanklagen en zo mogelijk terechtstellen van de heks. Belangen die men zich overigens meestal niet bewust was: het heksenproces paste vaak wonderwel in de gegroeide plaatselijke politieke en religieuze verhoudingen. De schrijfster haalt twee voorbeelden aan van heksenvervolgingen uit de tijd dat hekserij vereenzelvigd werd met ketterij (die van Loudun in Frankrijk in 1632 en die van Salem in Kanada in 1692), waarin wordt aangetoond dat dergelijke grootscheepse heksenprocessen en openbare heksenverhandelingen zowel een propagandistische betekenis hadden als een middel konden zijn om van plaatselijke onruststokers en dwarsliggers af te komen. Processen tegen heksen werden geleidelijk aan gestopt, niet omdat men ophield in heksen en in hun duivelse eigenschappen te geloven, maar omdat juristen bij de bewijsvoering strengere maatstaven gingen aanleggen en men afgedwongen beken-tenissen (zoals de beruchte waterproef) niet langer juridisch aanvaardbaar achtte.

**Marcus- de Groot, Yvette.** *De nationale kleding.* – Spiegel Historiae 15 nr. 7-8 (1980) p. 398-402.

In navolging van Zweden, Polen, Denemarken, Duitsland en Frankrijk ontstond na de afscheiding van België, ook in Nederland een beweging die ervoor ijverde een nationale kleding in te voeren. Twee modetijdschriften verschenen, resp. in 1832 en 1833, om dit ideaal te bevorderen en hoewel beide een kortstondige bloei kenden en de voorgestelde nationale kleding in beperkte mate gedragen werd, kan de poging toch als volledig mislukt beschouwd worden.

**Maréchal, Griet.** *Lepra in Vlaanderen.* – Spiegel Historiae 15 nr. 3 (1980) p. 137-141; 6 ill.

Enkele opmerkingen over de wijze waarop en door wie tijdens de late middeleeuwen in Vlaanderen melaatsheid werd vastgesteld en over de verschillen in de juridische en sociaal-economische positie van de melaatsen.

**Meiners, Uwe.** *Zur Wohnkultur der münsterschen Bevölkerung in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts. Eine Fallstudie anhand von Nachlassverzeichnissen.* – Rhein.-westf. Zs. f. Volksk. 25 nr. 1-4 (1979-80) p. 80-103; 3 graf., 2 tab.

Op grond van een onderzoek van boedelbeschrijvingen in een vijftigtal voogdijakten, opgesteld in Münster tussen 1750 en 1800, trekt Meiners konklusies over de woning-inrichting en het huisraad van de Münsterse burger in deze tijd. Daartoe verdeelt hij de burgerij in zes sociale lagen overeenkomstig een al bestaand indelingsschema voor Zuidduitse steden. De schrijver geeft vervolgens in grafieken een overzicht van het verloop gedurende deze vijftig jaar van het in de boedelbeschrijvingen genoemde absolute aantal huisraadartikelen en het aantal soorten (luxue meubilair, bestek, e.d.) en stelt tenslotte vast dat in dit tijdvak vier conjunctuurfasen te onderscheiden zijn die in de wooncultuur van elk der sociale categorieën duidelijke sporen hebben achtergelaten: een recessiefase (samenvallend met de zevenjarige oorlog), een innovatie-, een welstands- en afsluitend weer een recessiefase (Napoleontische oorlog). Verschillen tussen de diverse sociale lagen uiten zich behalve in het bezit van bepaalde voorwerpen die (nog) niet tot de vaste woonuitrusting van lagere sociale lagen behoren, ook in de snelheid waarmee nieuwe artikelen worden overgenomen: de middelste sociale lagen nemen b.v. in korter tijdsbestek nieuwe zaken over van de hogere dan de lagere sociale lagen van de middelste. Ook binnen een sociale categorie echter kan het innovatiegedrag zeer gevarieerd zijn, samenhangend met onderling sterk afwijkende economische, sociale en individuele omstandigheden.

**Meyer, Richard E.** *The outlaw: a distinctive American folktype.* – Journal of the Folklore Institute 17 nr. 2-3 (1980) p. 94-124.

In de verhalen en liederen over vier bekende Amerikaanse misdadigers onderscheidt Meyer twaalf motieven die kenmerkend zijn voor het thema van de rover als held. Dat zij bij het Amerikaanse publiek zo geliefd zijn, verklaart Meyer uit de grote waardering die men heeft voor agressief onbevreesd optreden waarmee de kolonisten in het verleden de oorspronkelijke bewoners van hun land hebben beroofd.

**Moser, Dietz-Rüdiger.** *Theorie- und Methodenprobleme der Märchenforschung. Zugleich der Versuch einer Definition des 'Märchens'*. – Jb. f. Volksk. Neue Folge 3 (1980) p. 47–64.

Het sprookjesonderzoek heeft tot nu toe het sprookje te veel als een tijdloos genre opgevat met als gevolg dat er vele, maar weinig relevante theorieën over oorsprong, betekenis en vorm zijn ontwikkeld. Het sprookje moet daarentegen, volgens Moser, als een historisch bepaald genre worden opgevat, als het resultaat van bepaalde ideeën en doeleinden van auteurs en vertellers. In de nieuwe definitie die Moser voorstelt is het belangrijkste kenmerk van het sprookje de oplossing van conflicten met behulp van vaste morele normen.

**Neumann, Siegfried.** *Volkserzählung heute. Bemerkungen zu Existenzbedingungen und Daseinsformen der Volksdichtung in der Gegenwart*. – Jb. f. Volksk. und Kulturgeschichte 23 (1980) p. 92–102.

Het volksverhaalonderzoek kan, nu de klassieke genres als sage en sprookje praktisch uitgestorven zijn, zich meer richten op de bestudering van thematiek en stijl van het gewone, alledaagse vertellen: moppen, verhalen over geluk en ongeluk, het navertellen van boeken, films e.d. Verder dient aandacht geschonken te worden aan het hergebruik van volksverhalen in boekvorm, als toneelstuk, film en aan de rol van allerlei (overheids)instellingen bij de verspreiding ervan.

**Nissen, Peter.** *Roermondse vastelavondgebruiken uit de 17e en 18e eeuw en hun historisch-volkskundige achtergrond*. – Veldeke 55 nr. 1 (1980) p. 16–28.

Uit de zeventiende- en achttiende-eeuwse besluiten van het stadsbestuur van Roermond, de zogenaamde Donderdagse Protocollen, citeert de auteur enkele verboden van gebruiken op vastenavond zoals het aansteken van een vastenavondvuur, het schutten, voejagen en zich verkleeden en de viering door de putten (een soort buurtverenigingen). Aan de hand van verouderde volkskundige theorieën gaat hij kort in op de oorsprong en betekenis van deze gebruiken.

**Nuland, R. van.** *Het gilde van St. Catharina*. – Ts. van de heemkunde-vereniging Den Dungen 4 nr. 1(1979) p. 3–38.

Geschiedenis van het schuttersgilde van Dungen (N.Br.) aan de hand van archivalia. De pagina's 18 tot en met 37 zijn fotocopieën van archiefstukken.

**Pichl, Robert.** *Zur Dokumentation der deutschsprachigen katholischen Predigt-literatur vom späten 16. bis zum frühen 19. Jahrhundert. Probleme ihrer Durchführung und wissenschaftlichen Auswertbarkeit*. – Jb. f. Volksk. Neue Folge 3 (1980) p. 166–193.

Naar aanleiding van het onder leiding van Werner Welzig in Wenen tot stand komen van een katalogus van Duitstalige preekverzamelingen en homiletische theorieën uit bovengenoemde periode definieert Robert Pichl de voorwaarden waaraan zo'n katalogus moet voldoen, geeft hij een historisch overzicht van de pogingen tot nu toe hiertoe aangewend en vergelijkt die met de te verschijnen Weense katalogus. De beperktheid van deze katalogus wat betreft tijd, vindplaatsen en materiaal is volgens hem tegelijkertijd een voordeel: omdat op een door geestelijke stromingen duidelijk gemarkeerd tijdperk, in een begrensde, overzichtelijk gebied, methodische accenten gelegd worden, die te allen tijde op



vergelijkbaar materiaal toegepast kunnen worden, is de catalogus exemplarisch en stimulerend tot verder onderzoek.

**Remling, Ludwig.** *Bruderschaften als Forschungsgegenstand.* – Jb. f. Volksk. Neue Folge 3 (1980) p. 89–112.

Tegenover het verlies aan betekenis in het kerkelijk leven van de broederschappen staat de toenemende interesse voor deze groep vanuit de kerkgeschiedenis, de volkskunde en de sociale en economische geschiedenis. Van de tot nu toe verschenen studies over dit onderwerp geeft Remling een vergelijkend overzicht, waarbij hij moet constateren dat er tamelijk ongenuanceerd met de term broederschap wordt omgegaan, dat sommige onderzoeksproblemen onopgelost blijven, dat onderzoeksresultaten elkaar tegenspreken, dat veel studies geschreven worden vanuit een zeer geïsoleerde optiek en dat onjuiste algemeenheden en aanduidingen van de een op de ander overgedragen worden. In zijn artikel gaat hij uitvoerig in op de oorzaken van deze problemen en de wijze waarop het broederschapsonderzoek een volwaardiger discipline zou kunnen worden.

**Salmen, Walter.** *Ikonographie des Reigens im Mittelalter.* – Acta Musicologica 52 nr. 1 (1980) p. 14–26; 9 afb.

Salmen toont in dit artikel aan, dat ikonografisch onderzoek bij de studie van de geschiedenis van de dans onontbeerlijk is. Vooral over de tijd vóór 1450 zijn uit schriftelijke bronnen nauwelijks choreografische bijzonderheden af te leiden en moet men zijn toevlucht nemen tot bewaard gebleven beeldmateriaal. Dat dit type bron een vruchtbare bijdrage kan leveren aan het reconstrueren van de uitvoeringspraktijk van de middeleeuwse dans, illustreert de schrijver met zijn onderzoek naar de rei- of rondedans. Uit de door hem bestudeerde danstaferelen afgebeeld op fresco's, paneelschilderijen en in miniaturen trekt hij conclusies over de verspreiding van deze dans in Europa, over de te onderscheiden typen, het soort deelnemers, de locaties, de jaargetijden, de muzikale begeleiding, de danstechniek en de vele variaties daarin.

**Schmidt, Leopold.** *Wandlungen de Volksgesanges in unserem Jahrhundert.* Jb. des österreichischen Volksliedwerkes 29 (1980) p. 11–21.

Na 75 jaar geïnstitutionaliseerd volksliedonderzoek in Oostenrijk gaat Schmidt na welke liederen in deze periode bij diverse sociale en politieke groeperingen aangeslagen zijn en bij welke politieke evenementen er al dan niet gezongen werd en zo ja wat. Een onderzoek naar de huidige zing-situatie, zoals Ernst Klusen dat in Duitsland heeft gehouden, acht hij zinloos omdat de resultaten nooit representatief kunnen zijn; inzicht in die situatie in Oostenrijk geeft volgens hem elke greep in de mappen en kartotheken van het Institut für Gegenwartsvolkskunde van de Oostenrijkse Akademie van Wetenschappen (sic!).

**Segschneider, Ernst Helmut.** *Weihnachtsgebäck in Nordwestdeutschland. Eine Untersuchung auf der Grundlage des Atlas der deutschen Volkskunde.* – Rhein.-westf. Zs. f. Volksk. 25 nr. 1–4 (1979–80) p. 104–146; krt., afb.

Segschneider tekent op grond van een vraag die voor de Atlas der deutschen Volkskunde gesteld werd, drie kaarten van het kerstgebak in N.W.-Duitsland, nl. 1) koek of gebak in de vorm van mens en dier, 2) kleingebak met Sint-Nicolaas en Kerstmis, 3)

grootgebak met Kerstmis. De op de kaarten voorkomende koek- of gebaksoorten voorziet hij van een aantal spontane opmerkingen van informanten, van historisch woordmateriaal en van literatuurgegevens. De resultaten van het onderzoek worden aan het slot meegedeeld in de vorm van losse opmerkingen. Zo constateert Segschneider dat een snelle opmars van een gebaksoort soms verklaard kan worden uit de stijgende consumptie per hoofd van de bevolking van tarwemeel, suiker en vet (bij speculaas bijvoorbeeld), dat gebak in de vorm van mens en dier aan het verdwijnen is tenzij het op folkloristische wijze nieuw leven ingeblazen wordt, dat de in de vorige eeuw duidelijk aanwezige verschillen tussen stad en platteland snel wegebben, dat bepaalde gebieden zeer langzaam vernieuwingen overnemen.

**Simoons, Frederick, J.** *Traditional use and avoidance of foods of animal origin: a cultural historical view.* - Bio Science 28 nr. 3 (1978) p. 178-184.

Bepaalde soorten vlees of vis worden in sommige culturen niet of nauwelijks als menselijk voedsel geaccepteerd, zoals varkensvlees in het Nabije Oosten, paardvlees in West-Europa of rundvlees in bijvoorbeeld India. Bij de verklaring daarvan constateert Simoons, die voor elk van de verschijnselen de oorsprong, ontwikkeling en verspreiding nagaat, dat historische, sociaal-culturele en ecologische factoren in de verschillende gebieden door de eeuwen heen steeds verschillend hebben gewerkt en dat generaliserende verklaringen die op één enkele factor zijn gebaseerd, niet voldoen.

Verder meent hij dat het al dan niet gebruiken van melk en zuivelproducten in verschillende gebieden van de wereld onder meer een gevolg is van genetische veranderingen die zich in een periode van enkele duizenden jaren wel bij mensen van de ene cultuur en niet bij mensen van een andere hebben voltrokken.

**Stinckens, M.** *Wandversiering in Hamont. Inhoud en probleemstelling.* - Volkskunde 81 nr 2 (1980) p. 103-114.

Stinckens geeft een samenvatting van de probleemstelling, werkwijze en resultaten van zijn onderzoek naar de wandversiering bij een aantal gezinnen in de gemeente Hamont (B.), dat resulteerde in een licentiaatsverhandeling aan de K.U. van Leuven in februari 1980. Bij het onderzoek, dat zich beperkte tot de voorwerpen met een decoratieve functie in de woonkamers en dat gedaan werd met behulp van interviews stonden de volgende vragen centraal:

1. welke motieven hebben bij de keuze van de wandversiering een rol gespeeld?
2. kan de wandversiering een criterium zijn om sociale groepen (beroeps- en leeftijds-groepen) te onderscheiden? Resultaten van het onderzoek waren onder andere dat de keuze van de wandversiering bepaald wordt door factoren van economische en sociale aard, door conventies, persoonlijke smaak of door de emotionele waarde, die men aan sommige versieringen hecht en dat de verschillende sociale groepen in hun voorkeuren voor wandversiering van elkaar verschillen.

**Tárkány-Szücs, Ernő.** *Collecting legal folk customs in Hungary.* - Acta Ethnographica 29 nr. 1-2 (1980) p. 181-205.

De auteur bespreekt de methoden voor de verzameling van gebruiken op het gebied van het volksrecht in Hongarije tussen 1700 en 1945, en gaat in op de problemen die daarmee

samenhangen. Eén daarvan is de wederzijdse beïnvloeding van volksrecht en staatsrecht en de daaruit voortvloeiende spanningen tussen individu, gemeenschap en overheid. Dit artikel is het inleidende hoofdstuk van het boek 'Hungarian legal folk customs' van dezelfde auteur, dat binnenkort zal verschijnen.

**Top, S.** *Het volkskundig veldwerk. Problemen, methoden en technieken.* – *Volkskunde* 81 nr. 2 (1980) p. 115–131.

Top zet uiteen welke methoden gehanteerd kunnen worden bij het verrichten van veldwerk ten behoeve van volkskundig onderzoek (de participerende observatie, het geleide en het vrije interview en de biografische methode) en bespreekt de problemen die daarmee samenhangen (b.v. de keuze van de juiste informanten en de noodzaak van de kritische waardering van het op die manier verkregen materiaal).

*Volksdans in Nederland.* – *Neerlands volksleven* 30 nr. 1–2 (1980).

Deze aflevering is bijna geheel gewijd aan de dans. Rob Smaling geeft een overzicht van de verenigingen op volksdansgebied in Nederland en van hun uitgangspunten (p. 5–7), een verslag van de te Utrecht gehouden volkskundedag die in het teken van de volksdans stond (33–34) en een literatuuroverzicht (60). Tevens staan in dit nummer de teksten van de op die dag gehouden redevoeringen door resp. Joan Rimmer over de sociale aspecten van enkele oudere Nederlandse dansen (9–20), Femke van Doorn over Nederlandse volksdans in de volksdansbeweging (21–28) en F. R. Crommelin over geschiedenis en achtergronden van de Federatie van Folkloristische groepen in Nederland (29–32). Th. W. Bos geeft een overzicht van de dansen zoals die heden ten dage op de dansscholen geleerd worden (43–47), J. Toorians beschrijft het 'verganzen' bij het St. Ambrosiusgilde te Loon op Zand (48–51) en F.H. Geens vermeldt de activiteiten tot nu toe van het Vlaams Dansarchief (52–59).

**Vovelle, Michel.** *Histoire des mentalités. Histoire des résistances ou les prisons de longue durée.* – *Le monde alpin et rhodanien* (1980) p. 139–156; 4 krt.

De richting in de geschiedenis die men wel de mentaliteitsgeschiedenis noemt, legt sterk de nadruk op de traagheid van de mentale structuur van menselijke gemeenschappen. Kaarten van bijvoorbeeld religieuze of politieke gezindheid tonen aan dat belangrijke omwentelingen in de geschiedenis nauwelijks van invloed schijnen te zijn op de algemene, al dan niet progressieve of conservatieve gesteldheid van een gebied. Vovelle dringt er echter op aan de mentaliteitsgeschiedenis niet te verengen tot een geschiedenis die zich alleen maar bezighoudt met uitingen van mentaal verzet tegen veranderingen, omdat er ook onderzoeken zijn uitgevoerd waaruit blijkt dat de houding ten opzichte van een bepaald verschijnsel in een gebied zich in een periode van bijvoorbeeld vijftig jaar totaal kan wijzigen.

**Waardenburg, Hanny.** *Een stukje Keern.* – *Het Peperhuis* (1980) p. 32–41.

Hanny Waardenburg geeft een uitvoerige beschrijving van de inrichting van een kleine boerenwoning bij Hoorn, op grond van herinneringen aan de eerste helft van onze eeuw.

**Wagner, Engelbert.** *Fränkische Bauernmöbel aus dem Forchheimer Land.* – *Volkskunst* 3 (1980) p. 134–139.

De auteur toont aan de hand van gildeboeken, inventarissen en testamenten aan hoe gildedwang, wetgeving, sociaal-economische omstandigheden en geloofstegenstellingen van invloed zijn geweest op vormgeving en beschildering van boerenmeubels in de frankische regio Forchheim vanaf de zestiende tot en met de negentiende eeuw.

**Weismann, Anabella.** *Zur historisch-gesellschaftlichen Situation der Hausfrau zwischen 1870 und 1930 im ehemaligen Preussischen Staatsgebiet. Die Verschiebungen in der Organisation der hauswirtschaftlichen Arbeit im Spiegel bestickter Küchentextilien.* – Amsterdams Sociologisch Tijdschrift 7 nr. 3 (1980) p. 258–288; 6 ill.

In vrij onbekend bronnenmateriaal, nl. overdoeken en ander huishoudtextiel dat met spreuken, versieringen en afbeeldingen bedrukt is, gaat Weisman na wat het beeld is van de huisvrouw, en onderzoekt vervolgens de verandering in de maatschappelijke positie van de huisvrouw als gevolg van de economische ontwikkeling en in hoeverre de werkelijk voltrokken verschuivingen in de organisatie van de burgerlijke huishouding zich in deze bron weerspiegelen.

**Ziegler, Torsten.** zie: **Faber, Michael.**